

Sygn. akt II CSKP 923/22

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 listopada 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący)
SSN Marcin Łochowski (sprawozdawca)
SSN Krzysztof Wesołowski

w sprawie z powództwa Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego
Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego w W.
przeciwko M. B.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 23 listopada 2022 r.,
skargi kasacyjnej powoda
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z dnia 4 czerwca 2020 r., sygn. akt I ACa 406/18,

**uchyla zaskarżony wyrok w punkcie pierwszym w części
oddalającej apelację powoda co do kwoty 250 000 (dwieście
pięćdziesiąt tysięcy) zł oraz w punkcie drugim i przekazuje
sprawę w tej części Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do
ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 4 czerwca 2020 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację powoda Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego w W. od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie z 27 kwietnia 2018 r., którym Sąd ten umorzył postępowanie w części, tj. o zapłatę kwoty 154 775,97 zł, zaś w pozostałym zakresie, tj. co do kwoty 459 896,09 zł oddalił powództwo.

Sąd Apelacyjny oparł swoje rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych i rozważaniach prawnych:

W dniu 6 sierpnia 2007 r. Bank S.A. w K. zawarł z M. B. umowę kredytu hipotecznego, na mocy której bank udzielił pozwanemu kredytu w kwocie 270 527,11 zł, indeksowanego kursem franka szwajcarskiego (CHF). Zgodnie z umową kwota udostępnionych środków miała być w dniu ich wypłaty przeliczona na walutę obcą, tj. CHF. Wysokość zobowiązania kredytobiorcy (rat kapitałowo-odsetkowych) miała być ustalana jako równowartość wymaganej spłaty wyrażonej w CHF po jej przeliczeniu według kursu sprzedaży walut określonego w „Bankowej tabeli kursów walut dla kredytów dewizowych oraz indeksowanych kursem walut obcych” obowiązującej w dniu spłaty. Kredyt został uruchomiony 13 sierpnia 2007 r. w kwocie, która po przeliczeniu stanowiła równowartość 120 771,04 CHF.

Dnia 15 października 2012 r. Bank S.A., wypowiedział M. B. umowę kredytu z uwagi na zaległości w spłacie kredytu. NSFIZ na podstawie umowy z 31 marca 2014 r. nabyła od Bank S.A. wynikającą z umowy kredytu wierzytelność wobec pozwanego. Na dzień zawarcia umowy zobowiązanie pozwanego wynosiło łącznie 529 115,22 zł. Powołując się na tę umowę powodowy fundusz uzyskał na swoją rzecz wpis hipoteki umownej kaucyjnej w kwocie 459 896,09 zł w księdze wieczystej nr [...], która to hipoteka (ustanowiona na rzecz banku) miała zabezpieczać spłatę kredytu, odsetek i innych należności wynikających z umowy kredytu.

Sąd Apelacyjny zaakceptował ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji. Zdaniem Sądu drugiej instancji umowa kredytu zawarta z bankiem przez pozwanego odpowiadała definicji umowy kredytu indeksowanego, wypracowanej w orzecznictwie i doktrynie, mieściła się w konstrukcji ogólnej kredytu bankowego

i stanowiła jej możliwy wariant zgodnie z art. 353¹ k.c. w zw. z art. 69 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 2439 ze zm., dalej: „pr.bank.”). W konsekwencji stanowisko o nieważności umowy z uwagi na sprzeczność z art. 69 pr.bank. lub z naturą stosunku prawnego nie było zasadne. Sąd Apelacyjny uznał natomiast, że umowa zawierająca klauzule abuzywne, w kształcie objętym sporem w niniejszej sprawie, musiała zostać uznana za nieważną w całości, w sytuacji gdy konsument (pozwany) nie tylko nie oświadczył wyrażnie, że wyraża wolę utrzymania jej w mocy, ale negował jej ważność. Stwierdzenie nieważności umowy było zaś istotne dla wyniku postępowania nie tylko w kontekście zobowiązań pozwanego jako dłużnika osobistego, które uległy przedawnieniu, ale także przy prawidłowym przyjęciu, że pozwany posiada w procesie status dłużnika rzeczowego. Hipoteka umowna kaucyjna ustanowiona na nieruchomości będącej własnością pozwanego miała zabezpieczać spłatę kredytu udzielonego na podstawie umowy z 6 sierpnia 2007 r., skoro zaś umowa ta została uznana za nieważną, Sąd drugiej instancji stwierdził, że wierzytelność wynikająca z tej umowy nie może być skutecznie dochodzona, także od dłużnika rzeczowego. Sąd Apelacyjny nie znalazł przy tym podstaw do zastosowania w rozpoznawanej sprawie art. 5 k.c.

Powód zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację powoda co do żądania zasądzenia kwoty 250 000 zł oraz w zakresie rozstrzygającej o kosztach procesu, wnosząc o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Skarżący zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie:

1) art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez ich błędną wykładnię i uznanie, że wskazane przepisy dają możliwość stwierdzenia nieważności umowy w całości, w sytuacji gdy po ewentualnym wyeliminowaniu postanowień uznanych za abuzywne strony powinny być związane umową w pozostałym zakresie;

2) art. 58 § 1 k.c. przez jego zastosowanie i stwierdzenie nieważności umowy kredytu, w sytuacji, gdy nawet po wyeliminowaniu ze stosunku prawnego postanowień umownych uznanych za abuzywne umowa kredytu zawiera w swej

treści określone przepisami postanowienia przedmiotowo istotne, jest możliwa do wykonania i prowadzi do realizacji celu gospodarczego;

3) art. 358 § 2 w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. przez ich niezastosowanie i stwierdzenie, że kwota zobowiązania strony pozwanej z tytułu umowy kredytu nie może zostać określona przy zastosowaniu kursu średniego waluty obcej ogłaszanego przez Narodowy Bank Polski;

4) art. 378 § 1 w zw. z art. 382 i art. 381 k.p.c. przez brak rozpoznania zarzutów i wniosków apelacji odnoszących się do postępowania dowodowego i stanu faktycznego sprawy oraz przez zaniechanie przez Sąd Apelacyjny poczynienia własnych ustaleń co do wysokości zobowiązania strony pozwanej, w tym pominięcie wniosków strony powodowej o przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. Zasadny jest zarzut naruszenia art. 385¹ § 1 i 2 k.c. Jak wyjaśnił Sąd Najwyższy w wyroku z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22, na podstawie art. 385¹ § 2 k.c. oraz art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L nr 95 z 21 kwietnia 1993 r.), co do zasady, po usunięciu klauzul uznanych za abuzywne, umowa powinna wiązać w pozostałym zakresie. Niezależnie od różnicy redakcyjnej między wskazanymi przepisami, z obu z nich wynika, że skutek w postaci obowiązywania umowy pozbawionej elementów abuzywnych powinien być regułą, a jej upadek wyjątkiem. Nakazuje to przyjęcie swoistego „domniemania” na rzecz dalszego wiązania umowy (zob. uchwały Sądu Najwyższego: z 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8, poz. 87; z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56; wyroki Sądu Najwyższego: z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17). W konsekwencji, jeżeli nie zostaną wskazane przekonujące argumenty na rzecz tezy, że po wyeliminowaniu klauzuli indeksacyjnej umowa kredytu nie może wiązać stron, oznacza to konieczność przyjęcia, że umowa pozostaje w mocy. Przykładowo umowa nie może obowiązywać „w pozostałym zakresie”, jeżeli pozostała treść jest tak zdeformowana, że nie wystarcza do określenia, na czym polegają prawa

i obowiązki stron, co oznacza, że umowa nie określa minimalnego zakresu konsensu. Konieczność określenia takiego minimalnego zakresu jest właściwa dla każdej czynności prawnej, a w razie jego braku umowę należałoby uznać za niezawartą (nieistniejącą). W odniesieniu do umowy kredytu – tytułem przykładu – za nieistniejącą należałoby uznać umowę kredytu, która nie wskazuje kwoty kredytu. Podobnie, umowa nie mogłaby obowiązywać „w pozostałym zakresie”, gdyby eliminacja klauzuli indeksacyjnej prowadziła do powstania umowy kredytu ukształtowanej sprzecznie z naturą tego rodzaju stosunku umownego (art. 353¹ k.c.).

Eliminacja z umowy kredytu indeksowanego abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie powoduje, co do zasady, że umowie tej brakuje elementów koniecznych. Umowa określa nadal kwotę kredytu, okres kredytowania, liczbę rat oraz oprocentowanie. Na tej podstawie możliwe jest określenie wysokości rat spłaty kredytu, a jedyna różnica polega na tym, że wysokość ogólnej kwoty pozostającej do spłaty i poszczególnych rat nie jest współkształtowana przez klauzulę indeksacyjną. Dzieje się tak, choć stopą oprocentowania kredytu pozostaje stopa LIBOR właściwa dla franka szwajcarskiego (ewentualnie obecnie stopa, która zastąpiła LIBOR). Wprawdzie z ekonomicznego punktu widzenia łączenie stopy LIBOR z kredytem czysto złotowym nie jest z pewnością typowe, jednak konstrukcyjnie (prawnie) nie ma co do tego żadnych przeszkód.

Nawet w orzecznictwie przyjmującym pogląd, że usunięcie klauzuli indeksacyjnej musi prowadzić do pozbawienia mocy wiążącej całej umowy kredytu, nie twierdzi się, że po usunięciu tej klauzuli umowa nie obejmuje minimalnego zakresu konsensu, który z konstrukcyjnego punktu widzenia konieczny jest do istnienia stosunku prawnego (por. jednak wyrok Sądu Najwyższego z 13 października 2022 r., II CSKP 864/22). Podnosi się natomiast, że wyeliminowanie klauzuli indeksacyjnej powoduje wyeliminowanie ryzyka charakterystycznego dla umowy kredytu indeksowanego do waluty obcej, co powoduje tak daleko idące przekształcenie umowy, iż należy ją uznać za umowę o odmiennej istocie i charakterze. Tego stanowiska jednakże nie sposób podzielić.

Wymaganie zachowania tożsamości czynności prawnej w analizowanych sytuacjach wydaje się wywodzić ze zbliżonej koncepcji sformułowanej na tle art. 58 § 3 k.c. Na tle tego przepisu wyrażony został pogląd, że niezależnie od woli stron, aby czynność prawna mogła pozostać w mocy, konieczne jest nie tylko, by jej pozostałe postanowienia regulowały minimalną treść konsensu konieczną do wykreowania stosunku prawnego z logicznego punktu widzenia, ale również, by kreowały zobowiązanie określonego typu, który był zamierzony przez strony. W tym kontekście w literaturze przywoływane są przykłady postanowień dotyczących świadczenia wzajemnego jednej ze stron, których nieważność pozbawiałaby drugą stronę prawa do tego świadczenia, a umowę cechy wzajemności. W odniesieniu do umowy kredytu, jako podważającą tożsamość umowy, można by wskazać taką jej modyfikację, w wyniku której na kredytobiorcy nie ciążyłby obowiązek zwrotu kredytu.

Zagadnienie konieczności zachowania tego kryterium na tle art. 385¹ § 2 k.c. budzi znaczne wątpliwości, ponieważ stanowi ono w istocie wprowadzenie dodatkowego, pozaustawowego kryterium. W szczególności w tym wypadku nieaktualny jest czynnik hipotetycznej woli stron, który na tle art. 58 § 3 k.c. stanowi ograniczenie przed zbyt daleko idącymi deformacjami wyobrażonego przez strony kształtu stosunku prawnego. Oczywiście jest przy tym, że bezskuteczność jakiegokolwiek postanowienia umowy powoduje zmianę jej cech charakterystycznych (co może również odnosić się do określenia głównych świadczeń stron), a zmiana ta może być mniej daleko lub dalej idąca; każde bowiem postanowienie umowy nadaje jej jakąś cechę charakterystyczną, która współkształtuje jej tożsamość.

Tymczasem ewidentnie sprzeczne z intencją ustawodawcy wyrażoną w art. 385¹ § 2 k.c. jest przyjęcie, że każda modyfikacja umowy przez usunięcie postanowień abuzywnych prowadzi do nieważności (bezskuteczności) umowy w całości, choćby jej dalsze wykonywanie było możliwe. Co więcej, nie zostało przez ustawodawcę wykluczone utrzymanie umowy w mocy po wyeliminowaniu z niej abuzywnych postanowień odnoszących się do głównych świadczeń stron. Z tego względu wskazana tożsamość umowy nie może być rozumiana zbyt wąsko; za wystarczające uznać trzeba zachowanie tożsamości umowy w ramach

essentialia negotii z art. 69 ust. 1 pr.bank. Oznacza to zatem, że umowa kredytu nie traci swojej tożsamości jedynie z tego powodu, że świadczenia stron wyrażone są w innej walucie lub też kredyt jest oprocentowany według niższej stopy niż typowo stosowana w obrocie.

W pozostałym zakresie Sąd Najwyższy odsyła do uzasadnienia wyroku z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22, aby uniknąć zbędnych powtórzeń (zob. też podobnie wyroki Sądu Najwyższego z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, i z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22, por. jednak odmienne stanowisko wyrażone m.in. w wyrokach Sądu Najwyższego: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 26 kwietnia 2022 r., II CSKP 550/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22).

2. W wypadku umowy kredytu łączącej strony usunięcie niedozwolonej klauzuli indeksacyjnej nie uniemożliwia wykonania umowy nadal jako umowy kredytu, tyle że znamiennej w miejsce waluty obcej zastosowaniem złotego polskiego do określenia wysokości kredytu i rat kredytowych. Sąd Apelacyjny nie wyjaśnił, dlaczego tak „okrojona” umowa, zawierająca minimalny zakres konsensu umownego, z technicznego punktu widzenia nie może być nadal wykonywana (na znaczenie możliwości dalszego wykonywania umowy Sąd Najwyższy zwracał uwagę wielokrotnie; zob. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 40/21; z 23 marca 2022 r., II CSKP 532/22; z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 26 maja 2022 r., II CSKP 1024/22; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22; jak się wydaje też wyrok Sądu Najwyższego z 27 maja 2022 r., II CSKP 395/22). Skoro tak, nie wykazano, że istnieją przeszkody do dalszego jej funkcjonowania w obrocie.

3. Uznanie za zasadny zarzutu naruszenia art. 385¹ § 1 i 2 k.c. czyni bezprzedmiotowym odnośnienie się do pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej.

Z tego względu Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., mając na względzie zakres zaskarżenia określony przez skarżącego, uchylił zaskarżony wyrok w pkt 1. w części oddalającej apelację powoda co do kwoty 250 000 zł oraz w pkt 2. i przekazał sprawę w tej części Sądowi Apelacyjnemu w Warszawie do

ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 108 § 2 k.p.c.).

[as]